

**Geyik Avı İle İlgili İnanışlar: Alageyik Ve
Geyikler Lanetler Örneği**

**Beliefs About Deer Hunting: Deer And
Fallow Deers The Example of Curses**

Yazar

Doç. Dr. Muhammed Abdulbasit SEZER
absezer@hotmail.com, ORCID NO: 0000 0002 4417 0496

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi
Gönderim Tarihi: 24 Ekim 2022
Kabul Tarihi: 15 Aralık 2022
Yayın Tarihi: 30 Aralık 2022

Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 10, Sayı 2, Aralık 2022

GEYİK AVI İLE İLGİLİ İNANIŞLAR: ALAGEYİK VE GEYİKLER LANETLER ÖRNEĞİ*

Öz

Türk halk kültüründe önemli işleve sahip hayvanlardan birisi geyiktir. Geyik, halk inanış ve anlatılarında daha çok türeyişin, ekolojik evrenin, saflığın ve temizliğin sembolü olarak kullanılırken, mitolojik geçmişi göz önüne alınarak Orta Asya ve Anadolu toplulukları arasında kutsallık kazanır. Simgesel boyutta geyiğe yüklenen bu kutsallık onu dokunulmaz kılmaktadır. Sınırları ihlal edilen doğanın korunması ve kalkınması açısından bu derece kutsal bir değer toplumsal normlarla ve sanat aracılığıyla muhafaza altına alınması son derece önemlidir. Genel anlamda edebiyat kuramı olan ekoeleştirici bu yönüyle misyon yüklenen unsurların başında gelir. Ekoeleştirici kuramı bağlamında da ele alınabilecek içeriklere sahip bu tip eserler, yapılacak disiplinlerarası çalışmalarla bilimsel alanlara katkı sunacaktır.

Çukurova yöresinde çeşitli varyantları anlatılan Alageyik efsanesi, geyik avının avcıya getireceği felaketi ortaya koyan en anlamlı ve güzel örneklerdendir. Özellikle geyiğin yavrusuyla birlikte avlanmasının getirdiği uğursuzluklar, lanetler ve felaketler bu efsanede ayrıntılarıyla ele alınır. Yaşar Kemal, bu eseriyle doğanın önemli bir simgesi olan ve halk arasında yüklendiği kutsal anlamlarla dokunulmaz olan geyiği bir nevi koruma altına almayı amaçlamıştır. Murathan Mungan ise *Mezopotamya Üçlemesi* adını verdiği serinin son kitabı olan *Geyikler Lanetler*'de tıpkı Yaşar Kemal gibi geyik avının kişiye getirdiği felaketleri olay örgüsü içerisinde ortaya koyarak bu inanışın halk arasındaki işleyişine dikkat çeker.

Bu çalışmada, Türk halk kültüründe önemli bir işleve sahip olan geyik avı ile ilgili inanışların Yaşar Kemal'in *Alageyik* ve Murathan Mungan'ın *Geyikler Lanetler* adlı eserlerindeki yansımaları değerlendirilecektir. İnanış olarak ele alınan geyik avının, avcılık gelenekleri içerisindeki yeri ve halk anlatılarındaki işlevleri değerlendirildikten sonra çağdaş edebiyatımızın iki önemli ismi Yaşar Kemal ile Murathan Mungan'ın bu inanışı ele alış şekilleri örneklerle ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Geyik avı, Yaşar Kemal, Murathan Mungan, Alageyik, İnanış, Geyikler Lanetler

BELIEFS ABOUT DEER HUNTING: ALAGEYİK AND GEYİKLER LANETLER SAMPLE

Abstract

One of the animals that has an important function in Turkish folk culture is deer. While the deer is mostly used as a symbol of descent, ecological universe, purity and cleanliness, it gains sanctity among Central Asian and Anatolian communities considering its mythological past. This sanctity imposed on the deer in a symbolic dimension renders it inviolable. In terms of the protection and development of nature, whose boundaries have been violated, it is extremely important to preserve such a sacred value through social norms and art. Ecocriticism, which is a literary theory in general, is one of the elements that have a mission in this respect. These types of works, which have content that can be considered in the context of ecocriticism theory, will contribute to scientific fields with interdisciplinary studies.

The legend of the fallow deer, which is told in various variants in the Çukurova region, is one of the most meaningful and beautiful examples that reveal the disaster that deer hunting will bring to the hunter. In particular, the bad luck, curses and disasters of hunting a deer with its calf are discussed in detail in this legend. With this work, Yaşar Kemal aimed to protect the deer, which is an important symbol of nature and is inviolable with the meaning it has among the people. Murathan Mungan, on the other hand, draws attention to the functioning of this belief among the people by revealing the disasters that deer hunting brings to the person, just like Yaşar Kemal, in the last book of the series, which he named the Mesopotamia Trilogy.

In this study, the reflections of the beliefs about deer hunting, which has an important function in Turkish folk culture, in Yaşar Kemal's *Alageyik* and Murathan Mungan's *Geyikler Lanetler* will be evaluated. After evaluating the place of deer hunting, which is considered as a belief, in hunting traditions and its functions in folk narratives, two important names of our contemporary literature, Yaşar Kemal and Murathan Mungan, will be presented with examples.

Keywords: Deer hunting, Yaşar Kemal, Murathan Mungan, Alageyik, Belief, Geyikler Lanetler

* Bu çalışma 4-5 Temmuz 2022 tarihleri arasında düzenlenen Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı'nda özet bildiri olarak sunulmuş ve özet kitapçığında yayımlanmıştır.

GİRİŞ

Birçok hayvan; mitoloji, destan ve efsaneler dünyasından günümüze yansıyan yönleriyle insanların deneyimleri sonucunda çeşitli inanışlara konu olmuştur (Karakaş, 2017, s.112). Afrika’da insanlar içinde yaşadıkları coğrafyada var olan hayvanlara önem atfetmişlerdir. Afrika’da orman hayvanları, birçok topluluk tarafından kutsal kabul edilir; onları öldürmek tabudur (Karakaş, 2020, s. 202). Türk halk kültüründe ve şaman törenlerinde hayvan sembolizmi açısından önemli işleve sahip mitolojik öğelerden birisi geyiktir. Bu kutsal ve sevimli öge, daha çok türeyişin, merhametin, masumiyetin, bolluğun, saflığın ve yol göstericiliğin sembolü olarak kullanılır. Hakkında birçok efsane türetilen bu güzel hayvan, mitolojik geçmişi göz önüne alınarak Şamanizmde ve Anadolu toplulukları arasında kutsallık kazanır. Türkiye’de halk kültüründe geyik inanış ve efsaneleri ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Geyiğin mitolojideki sembolizmine değinen Burhan Oğuz, şu değerli bilgileri verir: “Geyik (ceylan, karaca) in genel olarak sembolizmine göz atıldığında, yüksek, dallı, budaklı boynuzlarının çoğu kez hayat ağacına teşbih edildiği görülür. Dolayısıyla, doğurganlığın, gelişme itiratlarının, yeniden doğuşların simgesi olmaktadır” (1980, s. 857). Oğuz’un geyiği bu derece kutsal ve dokunulmaz olarak ortaya koyması ve hayat ağacıyla bir benzeşim kurması onu özel kılmaktadır.

Boratav, geyiğin halk inanışlarındaki yeri ve geyik avı ile ilgili inanışları ortaya koyarken geçmiş ile şimdi arasında bağlantılar kurarak bu canlının kutsallığına vurgu yapar. Geyiğin kökenlerine dair görüşlere yer veren Boratav, bu dokunulmaz canlı ile ilgili efsaneleri hayat ile bağdaştırarak insan-hayvan ruh ikizliğine göndermelerde bulunur:

Kökenleri, kimisi Orta Asya’dan gelme, kimisi de Anadolu’nun eski dinlerinden kalma myths’lara çıkan efsanelerin anlatım kalıplarına girmiştir bu hayvanla ilişkili inanışlar. Bu efsanelerin çoğu, Anadolu dağlarında gittikçe azalan geyiğin avlanmasının avcıya felaket getireceği inancını, gerçekten yaşanmış olaylarla tanıtlamak ister. Çağımızda derlenmiş birçok efsanelerde geyiklerle düşüp kalkan kadın, erkek kişilerin olağanüstü halleri anlatılır. Bunlar bir bakıma geyiklerin koruyucuları, sahipleri sayılırlar (2003, s. 80).

Türeyiş ile ilgili anlatılarda Göktürklerin anasının dişi bir geyik olduğunu anlatan efsaneler, bu estetik canlının avlanmasına dair kişinin felaket ve uğursuzluklara karşı çıkarımlarda bulunulmasını telkin eder. Bu efsaneler aynı zamanda Anadolu’da yaygın olarak anlatılan geyik avının avcıya getirdiği ve felaketle sonuçlanan lanetli hikâyelerde kahramanların başına gelen trajik durumları anımsatır:

Göktürklerin atalarından biri, sık sık bir mağaraya giderek orada dişi bir Deniz-Tanrı ile sevişirmiş. İki arasındaki bu aşk ilgileri devam ederken, günün birinde bu Göktürk reisi, bir süre avı düzenleyerek ordusu ile ava çıkmış. Askerler geniş bölgelerdeki vahşi hayvanları sürerek, nihayet küçük bir yere sıkıştırmışlar. Bundan sonra da avlarının etrafını çevirip, birer birer avlamağa başlamışlar. Tam bu sırada askerlerden biri, karşısına çıkan bir Ak-geyiği okuyla vurarak öldürmüş. Bundan sonra sevgilisini yerinde bulamayan Göktürk reisi, meseleyi anlamış ve bu Ak-geyiği vuran askerle onun kabilesini cezalandırmış. Bu cezaya göre Göktürklerde insan kurbanları hep bu askerin kabilesinden verilirmiş (Eberhard, 1996, s.86). Geyiğin deniz tanrıçası sayıldığı bir Göktürk efsanesi de vardır. Çin kaynaklarının aktardığı bir efsaneye göre Göktürklerin atalarından birisi, bir mağarada genç bir kız suretindeki deniz tanrıçasıyla sevişmektedir. Ancak hükümdar bu kızın aslında bir ak geyik olduğunu bilmiyordu. Bir süre avı esnasında sıkıştırılan hayvanlar arasında bulunan bir ak geyiği, askerlerden biri öldürünce gerçek durum meydana çıkar. Zira mağaraya giden hükümdar sevdiği kızı yerinde bulamayınca onun aslında geyik biçimine girmiş bir ilahe olduğunu anlar (Çoruhlu, 2002, s.143)

Geyiğin İslam öncesi ve İslam sonrası simgesel anlamları üzerine Yaşar Çoruhlu’nun aşağıda alıntıladığımız tespitleri, geyiğin efsanelerden başlayıp İslamiyetle kazandığı anlamlar ve kutsallıklar çerçevesinde değerlendirilmelidir. Özellikle İslami kültürün etkisiyle mitolojinin geyiğe yüklediği anlamlar bu kültürle birlikte daha da genişleyerek yaygınlık kazanır. Neredeyse Anadolu’nun her karış toprağında bu sevimli canlıya dair izlere rastlanmaktadır:

Geyiğin birçok anlamının simgesel olarak Müslüman Türklerde devam ettiğini görüyoruz. Onun bu öneminin özellikle çeşitli tarikatlarla ilgili menkıbelerde ön plana çıktığını görüyoruz; örneğin Bursa’nın manevi sahiplerinden sayılan Geyikli Baba’nın geyik biçimine girdiği anlatılmaktadır. Bunun gibi bazı şeyhlerin bineği geyiktir. Ayrıca nazara karşı geyik boynuzu kullanılmıştır ve bu

sevimli hayvan yörükler arasında bolluk ve bereketin simgesi sayılmıştır (2002, s. 143).

Yörüklerdeki inanışlara göre geyik, bolluk, bereket ve uğurun sembolü olarak kabul edilmiştir. Yörüklerin yaşadıkları yerlerde mal ve çocuklarının sayısının artması ya da eksilmesi o yörede yaşayan geyiklerin sayısı ile doğru orantılıdır. Geyiğin uğurlu ve kutlu bir hayvan olduğuna, kötü gözden koruyucu bir vasfı bulunduğuna Tahtacı ve Yörüklerde olduğu gibi Anadolu'nun hemen hemen her topluluğunda rastlanmaktadır (Ocak, 2003, s. 216-217). "Tahtacılar da geyik avlamak yasaklanmış ve günah olarak görülmüştür. Geyik avlayan kişinin felaketlere uğrayacağı inancının yanında geyiğin bir çeşit melek olduğuna da inanılır" (Selçuk, 2004, s. 245).

Çağdaş edebiyatın iki önemli ismi Yaşar Kemal'in ve Murathan Mungan'ın eserlerine konu olmuş geyiğe sevdalanma ve avda onu kovalama motifine Ögel'in Türk Mitolojisi isimli eserinde rastlamaktayız. Eserde Radloff'tan alınan bu masaldan Geyik Kovalayan Avcılar (1998, s. 582) ismiyle söz edilmektedir.

Özellikle Anadolu'da geyiğe yüklenen ve onu kutsal, dokunulmaz kılan inanışlar halk arasında bir inanca dönüşmüş ve günümüze kadar gelmiştir: "Bir Erzincan efsanesinde kadının sağdığı geyiği öldüren avcılar kadının duasıyla taş kesilirler" (Sakaoglu, 1992, s. 76).

Halk anlatılarında hem Şamanist dönemde hem de İslam sonrası inanışlarda türlü türlü özellikleriyle karşımıza çıkan geyik kültürü, yüklendiği özel anlamlarla Türk kozmogonisi içerisinde yerini korumaktadır. Özellikle İslami kültürün etkisiyle yaşam alanı genişleyen ve bu doğrultuda yeni simgesel anlamlar kazanan bu canlı aynı zamanda evliyaların bineği olarak da görülmüştür. Dokunulmazlık zırhıyla koruma altına alınmaya çalışılan geyiğin özellikle gebe iken avlanması tüm Anadolu topluluklarında yasaklanmış ve günah kabul edilmiştir.

Yaşar Kemal ve Alageyik

Avcılık gelenekleri içerisinde inceliği ve ayrıntısı en fazla olan av şekli, geyik avıdır. Geyik avcısının hızlı, seri, dikkatli ve keskin nişancı olması gerekir. Çukurova yöresinde çeşitli varyantları anlatılan Alageyik efsanesi, geyik avının avcıya getireceği felaketi ortaya koyan en anlamlı ve güzel örneklerdendir. Özellikle geyiğin yavrusuyla birlikte avlanmasının getirdiği uğursuzluklar, lanetler ve felaketler bu efsanede ayrıntılarıyla ele alınır.

Yaşar Kemal'in Çukurova yöresinden derlediği ve kurmaca mantık çerçevesinde tekrar kaleme aldığı bu efsane, sözlü kültür ürünlerinin yeni bir anlayışla tekrar kurgulandığı ve okurla buluşturulduğu metinlerarasılık bağlamında ele alınması gereken bir metindir. Yaşar Kemal, bu efsaneyi kaleme almasıyla ilgili Nedim Gürsel'e şu önemli açıklamalarda bulunmuştur.

Alageyikte insanı dağa çeken geyik motifinden yararlandım. Ama bunun anlatımı elbette bir romancının elinden çıkma. Geyiğin dağa çektiği adamın anlatmasından söz ediyorum. Her yıl bir mavi, bir beyaz gül açar bu avcının mezarında. Geyikler uçarak gelir yer onları. Sevdğine kavuşamaz sevenler. Mezarları yan yanadır ama ya bir gül ya da bir karaçalı biter aralarında (1999, s. 93).

Yaşar Kemal'in Gürsel'e anlattığı bu olay romanda şu şekilde aktarılır: "İşte orada iki sevgilinin düşüp can verdikleri yerde, her yıl oraya düştükleri günün seherinde tan yelleri ışıırken iki çiçek biter. Bu çiçeğin biri kırmızı biri mavi açar. Tam günün ucu görünür çiçekler birbirine kavuşacakken öte kayadan bir geyik uçarak gelir, çiçekleri yer" (Kemal, 2019, s. 222).

Yazar Üç Anadolu Efsanesi adlı kitabının üçüncü bölümü olan Alageyik'te anlatısının hemen başında bir türküden (Alageyik türküsü), bir kayadan (Alageyğin kayası) ve bu türkü ile kayanın sırlarından söz eder:

Bu kayanın çok uzağından yol geçer. Yol geçenlerin kulağında bir türkü uğuldar. Yolcular bu türkünün o kayadan geldiğini bilirler. Bilenler türkünün kim tarafından söylendiğini bilirler. Bilmeyenler şaşarlar. Bin kere de o yoldan geçseler o türküyü duyarlar... Bu kaya Alageyğin kayasıdır. Yılın bir gününde ak bulutlar örter kayanın her bir yerini. Tepeden tırnağa. Bu kayaya Alageyğin kayası demelerinin bir sebebi vardır. Bu türkünün bir sırrı, bir sebebi vardır (Kemal, 2019, s. 165).

Alageyik efsanesinde bilinçsiz bir şekilde hareket eden ve arzularına yenik düşen Halil'in macerasına tanık oluruz. Aslında burada anlatı kahramanı bir simge durumundadır. Av tutkusuna

yenik düşen ve halk arasında avlanmasının çeşitli felaketlere yol açacağına inanılan geyiğin anlatı kahramanı Halil tarafından öldürülmesi onu simgesel boyuta taşımaktadır. Doğayı ve doğal ihlal eden bir birey tipinin temsilcisi olan Halil, eylemleriyle hem doğaya hem de temsilcisi olduğu yüce insan tipine zarar verir. Halk inanışlarında çeşitli şekillerde yasaklanan ya da engellenen geyik avının avcıya getirdiği felaketler anlatı kahramanlarının ağzından “Geyik avlayan iflah olmaz” (Kemal, 2019, s. 162) özet cümlesi ile aktarılır.

Anlatı kahramanı Halil, geyikler üzerine çok efsane duymasına rağmen kendisinde tutku haline gelen av hırsını dizginleyememenin bedelini trajik bir sonla öder. Geyik avındayken Halil’in yaptığı iç hesaplaşmalar, ondaki av tutkusunun daha da artmasına sebep olur. Halk arasında yaşayan bazı inanışların kişiyi tutkularından vazgeçirme etkisi Halil’in eylemlerinde pek görülmez. Eserde hem Şamanist kültüre hem de İslami inanışlara dair kesitler mevcuttur:

Geyikler üstüne çok şey dinlemişti. Geyiklerin çobanları peri kızlarıydılar. Bir avcı bir gün geyik avlarken bir kayadan yuvarlanmış, kolu bacağı kırılmış, orada inler dururken bir peri kızı elinde bir tas geyik sütüyle gelmiş: İç şunu hayırsız adam, demiş. Sana acımadım, demiş, arkandakilere acıdım. İç şunu da bir daha geyik avına çıkma! Adam tastaki geyik sütünü içmiş, az sonra kolu bacağı yerine gelmiş, anadan doğma terütaze olmuş. Tövbeler olsun geyik avına demiş. Tüfeğini oradaki uçurumdan aşağı atmış... Geyikler sultanı bir Geyikli Baba varmış. Bu kayalıklarda koca bir geyiğin üstüne biner gezermiş. Kayadan kayaya uçarmış böylece. İnsanlarla geyikler arasındaki dostluk çok eskimiş (Kemal, 2019, s. 172-173).

Simgesel boyutta hırslarına yenik düşen insan tipinin temsilcisi Halil, doğayı ve çevreyi temsil eden annesinin ve Zeynep’in öğütlerine kulak asmaz. Başına gelecek felaketin habercisi olan yavru bir geyiği avlaması, inanışlardaki gebe ya da yavru geyiğin avlanmasının avcıya getirdiği lanetlerin ve felaketlerin bir yansıması olarak değerlendirilmelidir:

Bir de baktı ki başucundaki kayada yavrusuyla bir geyik durur. Birden tüfeği çevirdi. Zeynep onun tüfeğini çevirdiğini gördü. Haliil diye bağırdı. Etme bunu Haliil. Tüfek patlamıştı. Bir daha patladı. Ana geyik ilk tüfekte atlayıp kaçtı. İkincide Halil yavruyu vurdu... Zeynep ağlıyordu. Kim bilir başımıza neler gelecek, geyik kuzusu öldürülür mü? (Kemal, 2019, s. 210).

Alageyik efsanesinde yazar, geyik avlamanın zorluklarına, inceliklerine ve halk arasında yaşayan efsanelere zaman zaman göndermelerde bulunur. Bu durum aynı zamanda avcılık gelenekleri içerisinde geyik avının özel anlamda önemine göndermeler yapar:

Bir geyik gördü orada. Geyik kayanın sivrisinde kocaman boynuzlarıyla duruyordu. Halil geyiği görür görmez sevincinden deliye döndü, geyiğe yaklaşmak için yürümeye başladı. Hem tırmanıyor hem geyiğe bakıyordu. Hiçbir geyik, bir tüfek atımından yakına kimseyi yaklaştıramaz. Ama bu geyik başka bir geyik (Kemal, 2019, s. 170).

Anlatının sonunda izini sürdüğü geyiğin peşinden giden ve onu avlamaya çalışan Halil’in felaketi uçurumun bağrına bastığı bir türküde sonsuza dek yankılanır. Yaşar Kemal bu türküden hem anlatının başında söz eder ve efsanesini anlatır hem de türkünün sözlerine anlatının sonunda yer verir:

Ben de gittim bir geyiğin avına
Geyik çekti beni kendi dağına
Tövbeler tövbesi geyik avına
Siz gidin arkadaşlar kaldım kayada

Ben giderken kayabaşı kar idi
Yel vurdu da iklim iklim eridi
Ak bilekler taş üstünde çürüdü
Siz gidin avcılar kaldım kayada

Urganım kayada asılı kaldı
Elbisem sandıkta deşili kaldı
Gerdekte nişanım küsülü kaldı
Siz gidin arkadaşlar kaldım kayada

Kayanın dibine çadır kursunlar
Çifte davul çifte zurna vursunlar

Kayda kaldığım yâre desinler
Siz gidin avcılar kaldım kayada (Kemal, 2019, s. 222).

Ziya Gökalp'in manzume olarak ele aldığı ve masallaştırdığı, Yaşar Kemal'in kaleminde efsane ve halk kültürü motifleriyle zenginleştirip okurla buluşturduğu Alageyik efsanesi, Anadolu'da binlerce yıllık av geleneklerinin izini sürer.

Murathan Mungan ve Geyikler Lanetler

Murathan Mungan'ın eserlerinde geyik avı ile ilgili inanışlarda genel olarak Alageyik efsanesinde yer alan geyik avının avcıya getirdiği felaketler ortaya konur. Geyikler Lanetler, Mungan'ın Cenk Hikâyeleri'nde Kasım ile Nasır başlığıyla yayımlanır, daha sonra da Geyikler Lanetler adlı tiyatroya dönüşür. Ancak bu iki metin tamamen benzerlik göstermez. Eserde dört kuşağın hikâyesi anlatılır. Töre ve gelenekler arasında sıkışmış kişilerin ele alındığı yapıtta konar göçer bir aşiretin geyiklerin yaşadığı bir bölgeye yerleşmesi ile başlayan lanetlerin dizilişi arka arkaya sıralanır. Hazer Bey ve Kureyşa'nın oğlu Mustafa, bir geyiğe sevdalanır. Bu sevda lanetin başlamasına ve uzun müddet sürmesine sebep olur.

Eserde yer alan geyik ile ilgili inanışlara geçmeden önce Mungan'ın Paranın Cinleri adlı eserinde aktardığı aşağıdaki anı, geyik kültürünü ve bu kültürün sembolik olarak yansımaları yorumlamak açısından önemlidir:

Çocukken bir geyiğe tutulmuşum. Tam olarak bilemiyorum ama, üç dört yaşlarında olsam gerek. Günlerce geyik sayıkladığımı gören babamın sonunda sabrı tükenmiş. Mazıdağı'nda bir geyik yakalatıp düze indirmiş... Merdivenin altındaki yuvarlak kemerli, derince boşluğu bir kafes haline getirip, geyiği oraya yerleştirdik. Çatal boynuzları cilalanmış gibi parlıyor; yeşil çekik gözleri ağulu ağulu bakıyordu. Çok mutluydum. Her sabah erkenden kalkıyor, kafesin önüne geçiyor ve bıkmadan usanmadan onu seyrediyordum. Günler boyu sevdasına tutulduğum o geyiği seyrettim durdum (1997, s.7).

Çocukluğundan beri geyiklere sevdalanan ve geyiklerle bir şekilde ilişkilendirilen yazar, Geyikler Lanetler adlı tiyatro eserinde kendi hikâyesini ortaya koyar. Bu yapıt, Türk halk kültürü ve anlatılarında yer alan erliğin sınanması geleneklerine uygun olarak, belli bir yaşa gelen erkeğin töre gereği geyik avına çıkıp avlanması ve bu vesileyle erliğe adım atması ile ilgilidir: "On beşine varmış her oğul, ava çıkar geyik avına. İlk traşını olur ve ava çıkar. Av ki erliğin ikinci sünnetidir. Bir geyik vurup da başını getiren her oğul adının erliğini mühürler kavminin gözünde. Er adını alır, bir avının başıyla" (Mungan, 1992, s.43).

Eserde, bir av sonrası obanın bütün bireylerini etkileyen felaketin ortadan kaldırılması için geyiğin kadına dönüştürülmesi figürü olağanüstü bir motif olarak görünse de halk anlatılarında yer alan efsuncuların işlevsel yapılarını ve kültür öğelerini yansıtmaları bakımından önemlidir: "Umarı yoktur, karasevda bu karaduygu. Oğlunuz Mustafa, avına çıktığı geyiğe sevdalanmıştır. (Mungan, 1992, s. 33) Bir efsun yapacağız, bir büyük efsun. Öyle ki ya canını alacağız bu geyiğin ki bu oğlunuzun canını almak demektir. Ya da bir kadına döndüreceğiz onu, ceylan gibi bir kadına" (Mungan, 1992, s.33).

Kurgusal yapı gereği anlatı kahramanı Mustafa, erliğe adım atmanın ikinci sünneti olan geyik avına çıkarken, avına çıktığı geyiğe sevdalanır. Mungan'ın çocukluğunda da benzerini yaşadığı bu durum eserde şu ifadelerle ortaya konur: "Geçmiş geyiğin karşısına öylece bakıyor; söylemeye dili varmıyor ama herkes biliyor ki, sevdadır bu, başka bir şey değil" (Mungan, 1992, s.31).

Anadolu halk efsanelerinde sıkça karşılaşılan geyik avlamanın kişiye getireceği uğursuzluklar Mungan'ın bu anlatısında da tekrar edilir. Geyik avına çıkan Mustafa'nın karşılaştığı geyiği avlamak için silahına davranırken uğradığı durum, efsanelerdeki taş kesilme motifleriyle bağdaştırılabilir:

Derler ki, her kayasında bir geyiğin sektiği orman, sanki gizlemiş de cümle ceylanlarını koynuna, Mustafa'yı bırakmış bir başına kendi karanlığında... Ansızın bir geyik çıkmış Mustafa'nın karşısına. Geyik ki sevda büyüsü, geyik ki duruşu yürek ağusu. Davrandıysa da pusatlarına, silahlarına; inme inmiş Mustafa'nın bileklerine, inme inmiş parmağına, inme inmiş tetiğine. Peşinden adamlar saldırdığı babası Hazer Bey, oğlunu geyiğin karşısında sevdaya dururken bulmuş. Almış getirmişler geyikle

Mustafa'yı kırk gündür sürmekte bu bakışma. Yemiyor, içmiyor, konuşmuyor. Geçmiş geyiğin karşısına öylece duruyor. (Mungan, 1992, s.44-45)

Mungan, eserinin muhtelif yerlerinde av ve avcılık gelenekleri ile ilgili olarak; ava nasıl çıkmıştır, avın hikâyesi nedir, avcılar nedir, av nedir, niyedir, bu töre nedir, kimdendir, kimedir? gibi birtakım sorular sorarken aslında halk arasında yaşayan gelenekleri sorgular.

Geyik avında özellikle gebe olan bir geyiğin avlanmasının avcıya getireceği felaketler ve lanetler silsilesi, Mungan'ın eserinde korku ögesi olarak ortaya konur. Buna göre, halk anlatılarında da yer alan ve kompleks bir motif olan oğulsuzluk, burada lanet unsuru olarak dikkat çeker. Anlatı kahramanlarından Kureyşa'nın kasıklarındaki ah, gebe olan bir geyiğin vurulmasına bağlanır: "Beni korkutan zaman değil, lanettir. O geyik yüklüydü. Onun günahını çekmekteyiz. Yavrusu, yavrusu vardı karnında. Koşamıyordu, yüklüydü. Onun ahına kilitlendi kasıklarım" (Mungan, 1992, s.57).

Mungan'ın eserinde geyik avı için kullanılan silahların ok ve yay olduğunu öğrenmekteyiz. Ayrıca eserde, avcılık geleneklerinde özellikle geyik avında önemli bir yere sahip olan hız ve zaman kavramının da önemi vurgulanmaktadır: "Ormanın gölgelik yeriydi. Bir yanı karanlıktı her şeyin. Her yanın bir şeyi gömülüydü sanki. Yüklü olduğunu anladığımda okum yola çıkmıştı bir kez. Bir göz kırpmalık zamandı. Yapacak bir şey yoktu. Geç kalmıştım" (Mungan, 1992, s.57).

Mungan, geyik avıyla başlayan lanetleri, geyiklerle insanların uzun cengi tabiriyle ortaya koyarken geyiklerin neslinin böylesi av ve törelerin sonucunda azaldığına dikkat çeker: "Geyikler yatağıydı burası. Her kayasında bir geyik sekerdi bir zamanlar. Hazer Beyler gelmeden önce. Gelip de konmadan önce. Onların konmasıyla birlikte geyiklerle insanların uzun cengi başladı. Lanetler birbirini kovaladı" (Mungan, 1992, s.73).

Mungan'ın sözünü ettiğimiz Geyikler Lanetler isimli eseri, bir tiyatro yapıtı olduğu için burada kullanılan öğelerin bir kısmı dekoratif olarak tasarlanmıştır. Ayrıca eserde mekânın belirsiz olması, av geleneklerinin hangi yöreye ait olduğu hakkında ipuçları vermez. Yazar bu eseriyle mitik ve Şamanistik anlatı ve söylencelerinde hızı, güzelliği ve yardımseverliği ile nam salmış bu kültü; geyiğe sevdalanma, lanetlenme, şekil değiştirme vb. olağanüstülüklerle donatarak okurla tekrar yüzleştirir.

SONUÇ

Avcı ile avı arasında yaşanan ilişkiler mitik anlatılardan beslenerek dünyanın değişik coğrafyalarında farklı hikâyelere konu olarak varlığını devam ettirmiştir. Av tanrıçası Artemis'ten Oğuz Kağan destanına, Dede Korkut'tan Alageyik efsanesine kadar uzanan anlatılarda avlanma şekillerinden biri olan geyik avına dair inanışlara rastlanmaktadır. İslam öncesi anlatılarda şamanlara ve kahramanlara yol göstericiliği ile kutsal ve dokunulmaz kılınan geyik, İslami kültürde yer alan menkıbelerde evliyalara da bu misyonu ile yardımcı olmuştur.

Av gelenekleri ve geyik avı çerçevesinde değerlendirilen Yaşar Kemal'in Alageyik efsanesi ile Murathan Mungan'ın Geyikler Lanetler adlı eserleri, av unsurları bakımından zengin sayılabilecek yapıtlardır. Halk inanışlarından, efsanelerden ve mitolojiden beslenen bu yapıtlar, halen halk arasında yaşayan geyik avıyla ilgili inanışları yansıması bakımından önemlidir. Her iki eserde de geyik avının insana yaşattığı felaketler ve uğursuzluklar; örneklerle, sembollerle ve çağrışımlarla halk anlatıları üslubu ile aktarılır.

Yaşar Kemal'in kaleminde kurgusal metin çerçevesinde hayat bulan Alageyik efsanesi, Türklerin kadim anlatılarında koruyucu ve tanrısal bir güç olarak kutsallık kazanan geyik kültürünü ve bu kültürün dokunulmazlığını ele alan bir metindir. Doğanın ve doğal yaşamın estetik, sevimli ve önemli bir figürü olan geyik sembolizminin av ve avcılık gelenekleri içerisindeki konumunun korunması bağlamında okunması gereken Alageyik efsanesi, tutkularına ve hırslarına yenilen bireyin doğaya karşı yenilgisini ortaya koyması açısından güzel bir örnektir. Dizginlenemez bir hırsın temsilcisi Halil ile doğanın kutsal bir figürü olan geyiğin trajik dansına tanık olduğumuz bu anlatıda yer alan inanışlar mitik yapılarını koruyarak okurlara sunulur.

Yapıtlarını halk kültürü motifleriyle süsleyen Mungan, Geyikler Lanetler adlı tiyatro eserinde

güzelliğin, masumiyetin ve yol göstericiliğin simgesi olan geyiği ve ona dair inanışları fonksiyonel yapılarıyla ele alarak anlatılarına ivmeler kazandırır. Yazarın bu eserinde ele alıp kurguladığı geyik avı ile ilgili inanışlarda daha çok Doğu hikâyelerinin izleklerine rastlanır.

Ele aldığımız iki eserde de yardımsever kimliği ile bilinen geyiğin ve yavrularının avlanmasının getirdiği felaketler ve uğursuzluklar zinciri çağdaş iki yazarın kaleminden okurlara sunulur.

KAYNAKÇA

- Artun, E. (2005). *Türk halkbilimi*. Kitabevi Yayınları.
- Artun, E. (2014). *Ansiklopedik halkbilimi/halk edebiyatı sözlüğü: terimler-motifler-kavramlar*. Karahan Kitabevi.
- Aslan, E. (2017). *Türk halk edebiyatı*. Pegem Akademi Yayınları
- Boratav, P. N. (2003). *Yüz soruda Türk folkloru*. K Kitaplığı Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2000). *Türk mitolojisinin anahatları*. Kabalıcı Yayınları.
- Dalkesen, N. (2015). Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk kültüründe geyik kültü. *Milli Folklor*, Sayı,106: 58-69.
- Eberhard, D. W. (1996). *Çin'in şimal komşuları*. N. Uluğtuğ (Çev.). Türk Tarih Kurumu Yayınlar.
- Gezer, Ş. (2017). Alageyik efsanesi ile Kococaş destanında ortak unsurlar. *Folklor/Edebiyat*, Sayı, 89: s.9-25.
- Gürsel, N. (1999). *Yüzyıl biterken söyleşi*. Kavram Yayınları.
- İnan, A. (2000). *Tarihte ve bugün şamanizm materyaller ve araştırmalar*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kalafat, Y. (2012). *Türk kültürlü halklarda mitler*. Berikan Yayınevi.
- Karakaş, R. (2017). *Kemal Tahir'in romanlarında halk bilimi*. Gazi Kitapevi.
- Karakaş, R. (2020). *Güneydoğu Anadolu halk inanışları (Dicle bölümü)*. Gazi Kitapevi
- Kemal, Y. (2015). *Sarı defterdekiler folklor derlemeleri*. A. Kabacalı (Haz.). Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2019). *Üç Anadolu efsanesi*. Yapı Kredi Yayınları.
- Mungan, M. (1992). *Geyikler lanetler*. Metis Yayınları.
- Mungan, M. (1997). *Paranın cinleri*. Metis Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2003). *Alevî ve Bektaşî inançlarının İslam öncesi temelleri*. İletişim Yayıncılık.
- Ögel, B. (1998). *Türk mitolojisi I*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Oğuz, B. (1980). *Türkiye halkının kültür kökenleri*. Doğu Batı Yayınları.
- Ong, W. J. (1995). *Sözlü ve yazılı kültür/sözün teknolojileşmesi*. S. Postacıoğlu Banon (Çev.). Metis Yayınları.
- Roux, J. P. (2005). *Orta Asya'da kutsal bitkiler ve hayvanlar*. L. Arslan (Çev.). Kabalıcı Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1992). *Efsane araştırmaları*. Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- Sezer, M. A. (2010). *Murathan Mungan ve halkbilimi*. Maya Akademi Yayınları.
- Sezer, M. A. (2021). *Halkbilimi araştırmaları*. DBY Yayınları.
- Selçuk, A. (2004). *Tahtacılar*. Yeditepe Yayınevi.
- Şahin, E. (2014). Alageyik ile avcının ölümcül dansı. *Turkish Studies*, 9(12), 633-646,
- Topçu, M. (2015). *Yaşar Kemal'in romanlarında halk kültürü etkisi*. Grafiker Yayınları.
- Uçar, Z. (2014). Türk kültüründe geyik ve geyikli baba üzerine gözlemler. *Kültür Evreni*. Sayı,21 s: 129-145.
- Yiğitoğlu, M. (2017). *Ömer Polat'ın eserlerinde sosyal eleştiri*. Maya Akademi Yayınları.